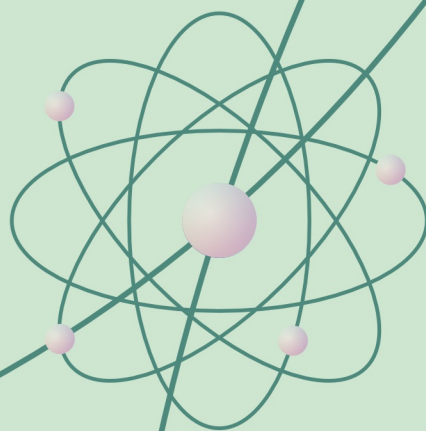

TÜRKMENISTANDA YLYM WE TEHNIKA

№2
2024

TÜRKMENISTANDA YLYM WE TEHNIKA SCIENCE AND TECHNOLOGY IN TURKMENISTAN НАУКА И ТЕХНИКА В ТУРКМЕНИСТАНЕ

Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň ylmy-nazary žurnaly

Scientific-theoretical journal of the Academy of Sciences of Turkmenistan

Научно-теоретический журнал Академии наук Туркменистана

AŞGABAT

A. Öwezowa

TÜRKMENISTANYŇ DAŞARY SYÝASATYNYŇ LUKMANÇYLYK DIPLOMATIÝASYNYŇ ESASY UGURLARY

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy döwründe jemgyýetiň we döwletiň iň ýokary gymmatlygy bolan adamyň saglygy hakynda hemmetaraplaýyn alada edýän Türkmenistanyň Prezidenti Serdar Berdimuhamedow: **“Ynsan saglygyny goramak, sagdyn jemgyýeti kemala getirmek, adam ömrüniň dowamlylygyny uzaltmak biziň alyp barýan döwlet syýasatymyzyň ileri tutýan ugurlarynyň biridir”** diýip nygtap geçýär [1]. Şunuň bilen baglylykda, “Saglyk” Döwlet maksatnamasy, ilata edilýän lukmançylyk hyzmatlaryny guramagyň öndebaryjy halkara tejribesini nazara almak bilen, bu möhüm pudagyň düýpli özgerdilmegine, keselleri bejermegiň hem-de olaryň önüni almagyň kämil usullarynyň ornaşdyrylmagyna, ýokary hünär derejeli saglygy goraýyş işgärleriniň taýýarlanylmagyna we lukmançylyk ylmyň mundan beýläk-de ösdürilmegine gönükdirilendir.

Häzirki döwürde bolup geçýän tebigy hadysalar, ýüze çykýan ekologik meseleler we howa şertleriniň üýtgemegi hem-de adam saglygyna howp salýan pandemiki ýagdaýlar dünýä bileleşigi tarapyndan gaýragoýulmasyz çözümleriň kabul edilmeginiň zerurlygyny şertlendirýär. Şeýle şertlerde, ilkinji nobatda, lukmançylyk diplomatiýasy adam saglygynyň howpsuzlygyny üpjün etmegiň ygtybarly guraly hökmünde çykyş edýär.

Mälim bolşy ýaly, diplomatiýa – munuň özi döwletiň daşary syýasatyny amala aşyrmagyň esasy serişdeleriniň biridir. Şol bir wagtyň özünde, diplomatiýa öz usullary, çemeleşmeleri we serişdeleri bilen diňe bir daşary syýasy kararlary durmuşa geçirmäge däl, eýsem daşary syýasaty işjeň döretmäge hem borçludur [3, 45-46 s.]. Häzirki döwürde diplomatiýa diňe bir döwletiň daşary syýasatyny amala aşyrmagyň täsirli serişdesi däl-de, eýsem halkara gatnaşyklar we daşary işler baradaky ylymdyr, halklaryň bähbitlerini özara ylalaşdyrmagyň sungatydyr. Çalt depginler bilen özgerýän döwürde Türkmenistan daşary döwletler bilen birnäçe ugurlar boýunça, hususan-da, ykdysady, ekologiýa, ynsanperwer, suw, energetika, ulag, ylym, medeni we lukmançylyk ugurlary boýunça diplomatik gatnaşyklaryny barha ösdürýär. Türkmenistanyň saglygy goraýyş ulgamyndaky halkara hyzmatdaşlygyň çygrynda durmuşa geçirýän lukmançylyk diplomatiýasy döwletiň saglygy goraýyş ulgamyny ösdürmegiň täzeçil ugurlarynyň biridir. Lukmançylyk diplomatiýasy – bu döwletiň daşary syýasatynyň saglygy goraýyş ulgamyndaky alnyp barylýan hyzmatdaşlygydyr. Makalada häzirki zaman şertlerinde Türkmenistanyň daşary syýasat strategiýasynyň täze guraly hökmünde lukmançylyk diplomatiýasynyň netijeli ugurlary seljerilýär.

Lukmançylyk diplomatiýasy adam saglygyny goramak, howply keselleriň önüni almak, saglygy goraýyş ulgamynda ylmy we maglumat alyş-çalşygyny ýola goýmak, beýleki ýurtlara

lukmançylyk kömegini bermek, lukmançylyk ylmy gözleglerini bilelikde alyp barmak, milli saglygy goraýyş ulgamyny ösdürmek hem-de ýetilen üstünlikleri dünýä ýaýmak ýaly wezipeleri ýerine ýetirýär [4, 224 s.].

Taryha ser salsak, “lukmançylyk diplomatiýasy” düşünjesi 1978-nji ýylda ABŞ-nyň Prezidentiniň saglyk meseleleri boýunça ýörite kömekçisi Piter Born tarapyndan ylmy dolanyşyga girizildi [6, 47 s.]. P. Born lukmançylygyň halkara gatnaşyklary “gowulaşdyrmagyň” serişdesi hökmünde möhüm ähmiýete eýe bolup biljekdigini öňe sürdi, şeýle hem käbir ynsanperwer kömekleriň, saglygy goramak boýunça öňe sürülýän başlangyçlaryň, geçirilýän gepleşikleriň diplomatik päsgeçilikleri ýeňip geçmek üçin esas bolup biljekdigini belledi [6].

Soňky ýyllarda dünýä ýüzünde saglyk bilen baglanyşykly meseleleriň zygiderli ýüze çykmagy we onuň döwletleriň alyp barýan syýasatyna, ykdysadyýetine oňaysyz täsir etmegi netijesinde, lukmançylyk diplomatiýasy ähli zady öz içine alýan ählumumy lukmançylyk diplomatiýasyna öwrüldi. Şunuň bilen baglylykda, häzirki döwürde adam saglygyna zeper ýetirýän şertler bilen göreşmekde dünýä bileleşiginiň tagallalarynyň birleşmegi möhümdir. Diýmek, Ýer ýüzünde keselçiligiň köpelmegine, tebigy betbagtçylyklaryň bolmagyna, howa şertleriniň üýtgemegine garşy göreşmek ugrundaky hyzmatdaşlyk ählumumy lukmançylyk diplomatiýasyna ýol açdy. Mälim bolşy ýaly, 2009-njy ýylda Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň (UNGA) 63/33, 64/108, 65/95 we 66/115 belgili kararlary bilen “Ählumumy lukmançylyk diplomatiýasy” (Global Health Diplomacy) diýen täze düşünjäniň girizilmegi daşary syýasat bilen halkara derejede saglygy goraýyş arabaglanyşygyny ylmy taýdan öwrenmäge itergi berdi [7; 8]. Sagdyn durmuş ýörelgesini dünýä jemgyýetçiligine ornaşdyrmaga we halkara saglyk ulgamyny kämilleşdirmäge uly goşant goşan nemes alymy Ilona Kikbuş XXI asyrdaky ählumumy lukmançylyk diplomatiýasynyň ýurtlaryň daşary syýasatynyň aýrylmaz bölegine öwrülendigini nygtap geçýär [5, 6 s.].

Häzirki döwürde “Ählumumy lukmançylyk diplomatiýasy” düşünjesi giňden ulanylyşa girizildi. N. Amanpesowynyň ylmy makalasynda bellenilişi ýaly, ählumumy derejede saglygy goramak babatynda döwlet tarapyndan ýurduň lukmançylyk mümkinçiligini daşary syýasatyň guraly hökmünde ulanyp, halkara guramalaryň işini utgaşdyrmak maksat edinilýär [2, 18 s.]. Şu jähetden, Türkmenistan lukmançylyk diplomatiýasy babatda uly sepgitlere ýetdi. Türkmenistanyň lukmançylyk diplomatiýasy boýunça öňegidişlikleriniň gözbaşyny aşakdaky üç ugurdan alýandygy görmek bolýar:

Birinjiden, Türkmenistan oňyn Bitaraplyk syýasatyna eýerip, tebigy hadysalara duçar bolýan ýa-da çylşyrymly syýasy ýagdaýlary, ykdysady durnuksyzlygy başdan geçirýän birnäçe döwletlere zygiderli ynsanperwerlik kömegini berýär. 2023-nji ýylyň mysalynda alsak, Türkmenistan tebigy hadysa duçar bolan Türkiýe Respublikasyna ynsanperwer kömegini edip, lukmançylyk serişdelerini iberdi. Şol sanda 2023-nji ýylyň 11-nji maýynda Türkmenistanyň Prezidentiniň Kararyna laýyklykda, agramy 125 tonna barabar bolan derman serişdeleri we lukmançylyk enjamlary, azyk we dokma önümleri Owganystana ugradyldy. Şeýle hem Russiýa Federasiýasynyň Primorskiý kraý sebitiniň çagalaryna Gurbanguly Berdimuhamedow adyndaky Howandarlyga mätäç çagalara hemaýat bermek boýunça haýyr-sahawat gaznasynyň kömek bermeginde derman we saglygy goraýyş maksatly serişdeler iberildi.

Ikinjiden, Türkmenistan Birleşen Milletler Guramasynyň ýöriteleşdirilen düzümleri, şol sanda Bütindünýä Saglygy Goraýyş Guramasy, Çagalar Gaznasy, Ilat Gaznasy we beýleki halkara guramalar bilen jemgyýetiň saglygyny goramak, ýokanç kesellere garşy göreşmek we lukmançylyk hünärmenlerini taýýarlamak boýunça maksatnamalary durmuşa geçirmekde

hyzmatdaşlygyny has-da giňeldýär. BSGG-niň Ýewropa sebit edarasy tarapyndan ýurdumyza ýörite nyşanlaryň gowşurylmagy bu ugurda ýurdumyzda ýetilen sepgitleriň we gazanylan üstünlikleriň halkara ykrarnamasydyr.

Üçünjiden, Türkmenistanyň saglygy goraýyş ulgamynda iş alyp barýan hünärmenler, lukmanlar düýpli halkara ylmy gözleglere gatnaşyp, özara ylmy lukmançylyk tejribelerini kämilleşdirýärler. Muňa mysal edip, 2023-nji ýylda Türkmenistanyň we Hytaý Halk Respublikasynyň Ylymlar akademiýasy bilen ylmy gözlegler pudagynda hyzmatdaşlyk etmek barada şertnama baglaşyldy.

Daşary ýurt lukmançylygynyň bilermenleri we öňdebaryjy ylmy-kliniki merkezleriniň hünärmenleri iň gowy anyklaýyş hem-de bejeriş işini öwrenmek babatda türkmen lukmanlary bilen tejribe alyşmak maksady bilen yzygiderli duşuşýarlar. Şunuň bilen baglylykda, 2023-nji ýylda Türkmenistan Russiýa, Hytaýa, Germaniýa, Türkiýä we beýleki ýurtlara lukman hünärmenlerini tejribe alyşmak üçin iberdi. Şeýle hem daşary ýurt lukman alymlary Türkmenistanda iş saparynda bolup, öz tejribelerini paýlaşdylar. 2023-nji ýylyň ýanwar aýynda sanly ulgam arkaly saglygy goraýyş boýunça geçirilen X, noýabr aýynda bolsa XI Türkmen-german lukmançylyk forumy bu ugurda anyk mysaldyr.

Şeýlelikde, lukmançylyk diplomatiýasynyň Türkmenistanyň daşary syýasatynyň möhüm guraly hökmünde halkara guramalary we dünýä döwletleri bilen köptaraplaýyn gatnaşyklary berkitmekde, halkara saglygy goraýyş ulgamynda abraýyny ýokarlandyrmakda, ilatyň saglygyny gowulandyrmakda ähmiýeti uludyr. Munuň özi öňdebaryjy lukmançylyk tehnologiýalaryny we usullaryny ornaşdyrmak bilen lukmanlaryň hünär derejesini ýokarlandyrmaga we ählumumy saglyk meselelerine garşy göreşmäge mümkinçilik berýär.

Türkmenistanyň Daşary işler ministrliginiň
Halkara gatnaşyklary instituty

Kabul edilen wagty:
2023-nji ýylyň
8-nji iýuny

EDEBIÝAT

1. *Serdar Berdimuhamedow*. Adam saglygy jemgyýetimiziň we döwletimiziň iň ýokary gymmatlygydyr // Türkmenistan. – 2022. – 16 apr.
2. *Amannepesow N.* Türkmenistanda lukmançylyk diplomatiýasynyň häzirki wagtdaky wajyp ugurlary // Türkmenistanda ylym we tehnika. – № 2, 2022.
3. *Rahmanow A.* Diplomatiýa gullugyň esaslary. – A.: TDNG, 2021.
4. *Журавлева Е. В.* Медицинская дипломатия как инструмент политики Мягкой силы КНР. – Москва: ИДВ РАН, 2021.
5. *Kickbusch I.* 21st century Health Diplomacy: A New Relationship between Foreign Policy and Health. 21st Century Global Health Diplomacy, 2013.
6. *New Directions in International Health Cooperation.* Washington DC. 1978.
7. United Nations. Resolution A/Res. Global Health and Foreign Policy. www.who.int/trade/events/UNGA_RESOLUTION_GHFP63_33.pdf (accessed November 30, 2011).
8. United Nations. (2009) Resolution A/Res. Global Health and Foreign Policy. Available at daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N0946831. (accessed November 30, 2011).

A. Ovezova

EFFECTIVE PRIORITIES OF HEALTH DIPLOMACY IN THE FOREIGN AFFAIRS OF TURKMENISTAN

The article considers the effective priorities of health diplomacy as a new tool in the foreign policy strategy of Turkmenistan. During the Revival of the New Epoch of Powerful State, with the efforts of the President of Turkmenistan the implemented fundamental solutions to improve the healthcare of the country are being highly appreciated by the world community. Health diplomacy has a great role in strengthening peace, security and stability in the world.

А. Овезова

ДЕЙСТВЕННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ МЕДИЦИНСКОЙ ДИПЛОМАТИИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ТУРКМЕНИСТАНА

В статье рассматриваются действенные приоритеты дипломатии здоровья как нового инструмента внешнеполитической стратегии Туркменистана. В период Возрождения новой эпохи могущественного государства мировое сообщество высоко оценивает принципиальные решения, реализуемые усилиями Президента в целях совершенствования отечественного здравоохранения. Медицинская дипломатия играет значительную роль в укреплении мира, безопасности и стабильности в мире.